

מבוא

דמותו של ישי היא בגדר תעלומה אצל רבים מאתנו. הוא מופיע בתור אביו של דוד המלך ולא מצד עצמו. גם במהלך הדורות המפרשים לא הרבו לעסוק בדמותו. במאמר זה נתחקה אחר דמותו לאור מקורות חז"ל ובעיקר ביחסו אל דוד המלך, ננסה לבדוק האם יש משמעות לזה שדווקא ממנו יצא דוד ולא מאדם אחר, ובכך נשפוך מעט אור על דמות עלומה אך מופלאה זו.

אנו נפגשים לראשונה עם דמותו של ישי כאשר הקב"ה מצווה את שמואל להמליך מלך על ישראל (שמואל א' טז, א):

מִלֵּא קִרְנֶךָ שִׁמּוֹן וְלֵךְ אֶשְׁלַחְךָ אֶל יִשְׂרָאֵל הַלְחָמִי כִּי רָאִיתִי בְּבָנָיו לִי מֶלֶךְ.

הקב"ה אומר לשמואל ללכת לבית לחם, לביתו של ישי, כי אחד מבניו ראוי להתמנות למלך על ישראל.¹ אפשר להניח שזו זכות גדולה לישי שאחד מבניו יהיה למלך על ישראל. בנוסף כאשר הפסוקים בישעיה (יא, א) מתארים את גילוי מלך המשיח לעתיד לבוא נאמר: "וְיִצְא חֵטֶר מִגִּזְעַי יִשְׂרָאֵל". כלומר, כאשר עם ישראל יהיו בגלות יצא ענף אחד משבט המלוכה² ויגאל את ישראל, והוא מלך המשיח.³ הכתוב מציין שיחוסו של מלך המשיח צריך להיות דווקא מישי. מה מיוחד בישי שזכה לכך שמלך ישראל יהיה אחד מבניו, ובזכות מה הכתוב מייחס את מלך המשיח לעתיד לבוא דווקא על שמו?⁴

¹ החיד"א בפירושו לשמואל (חומת אנך שם) כותב: "כי ראיתי בבניו - שמצדקתו וחסידותו זכה כי ראיתי בבניו לי מלך". אפשר להבין מדברי החיד"א שיש משהו מהותי בישי ולכן דווקא ממנו יצא המלך. אמנם אין זו ההבנה הפשוטה הנלמדת מהפסוק. קשה לדייק מכאן שהמלך צריך להיות דווקא מיוחס לישי, כלומר שיש משהו מהותי בישי שהמלך צריך לצאת דווקא ממנו. הנחה זו מתחזקת לנוכח העובדה שהפרשנים שואלים למה הקב"ה לא אמר לשמואל למשוך את דוד, ומביאים לכך כמה סיבות ולא נאמר בהם משהו מהותי בישי שהמלך צריך להיות דווקא אחד מבניו. לדוגמה האלשיך (שם) כותב: "ולא אמר לו מעתה ומשחת את דוד בנו למען הסיר קנאה מאחיו כי לא היה מנסה בגדולים אך עתה המה ראו כי מן השמים היתה לדוד כי בגדול היחל ולא רצה יתברך עד בא דוד מן הצאן וקפץ השמן מרחוק".
² מצודת ציון: "חוסר - רצה לומר שבט המלוכה".
³ אברבנאל שם.

⁴ מצינו שגם אחרי שדוד מונה למלך על ישראל הוא נזכר רק בתור "בן ישי", האם זה היה גנאי לדוד? כותב הפסיקתא דרב כהנא (פיסקא יח בענייה סוערה) על הפסוק בתהילים 'בני איש עד מתי כבודי לכלימה': "אמר דוד עד מתי אתם מכלימים בכבודי וקורין אותי בן ישי... לית לי שם?!", כלומר כאשר דואג ושאלו קראו לדוד רק בן ישי - התכוונו לבזות אותו, ודוד ראה בזה גנאי שלא מזכירים אותו בשמו. ולפי זה צריך לעיין מדוע הגמרא בסנהדרין (ק"ב ע"א) כותבת: "אני אתה ובן ישי נטייל בגן עדן" - מדוע אינה מזכירה את דוד בשמו?

יחסו של ישי אל דוד

כדי להבין טוב יותר מי היה ישי ננסה להעמיק מעט בהתנהלותו בפגישתו עם שמואל הנביא. כאשר שמואל הולך בעקבות ציווי ה', למשוח למלך אחד מבניו של ישי, הוא מגיע לבית לחם בסיפור כיסוי של זביחת זבח (כדי ששואל לא יהרוג אותו מדין מורד במלכות). הוא קורא לישי ולבניו - "וַיִּקְדָּשׁ אֶת יִשִּׁי וְאֶת בָּנָיו וַיִּקְרָא לָהֶם לְזָבַח" (שמואל א' טז, ה). בפגישה זו אנו מוצאים התנהגות מוזרה ומעוררת תמיהה של ישי. לאחר ששמואל קורא לו ולכל בניו לעלות עמו לזבח, ישי רואה לנכון להעביר לפניו רק את שבעת בניו - "וַיַּעֲבֹר יִשִּׁי שְׁבַעַת בָּנָיו לְפָנֵי שְׁמוּאֵל" (שם ו). ישי מחליט ללכת לזבח רק עם שבעת בניו ולהשאיר את דוד מאחור, בניגוד לציווי של שמואל להביא את כל בניו. מדוע ישי מחליט להשאיר אותו מאחור? גם אם ישי חושב שאינו ראוי להיות מלך, היה עליו להביאו שהרי שמואל לא אמר לו לשם מה הוא בא.⁵ כאשר ישי מגיע עם בניו, שמואל מתחיל לבדוק מי מהבנים ראוי למלוכה. ורק לאחר שראה שמואל שאף לא אחד מבני ישי אשר עברו לפניו ראויים למלוכה, שאל אותו בתמיהה: "הֲתַמּוּ הַנְּעָרִים?". כלומר, אלמלא שאל שמואל את ישי על אפשרות של הימצאות עוד בנים - לא היה ישי מביא לפניו את דוד.⁶

תשובתו של ישי מפתיעה גם היא - "וַיֹּאמֶר עוֹד שְׂאֵר הַקָּטָן וְהִנֵּה רֹעֵה בְּצֹאֵן" (שם ז). אפשר לדייק מתשובה זו שישי מנסה לשכנע שאין טעם בהבאת דוד, ומתוך דבריו נראה בבירור שישי רוחש לדוד ולזול רב.⁸ מדבריו של ישי ניתן להסיק שישנם שלושה נימוקים לכך שאין תועלת בהבאת דוד, כאשר מתוך שניים מן הנימוקים ניכר הזלזול העמוק שרחש לדוד:

נימוק ראשון - ישי אומר שדוד 'שְׂאֵר', מלשון שיריים, דבר שנועד להשלכה. ומכאן שישי חושב שדוד אינו ראוי למלוכה ורואה בדוד רק שיריים לאחיו הגדולים.⁹ נימוק שני - ישי אומר שדוד הוא 'הקטן' (בכל המובנים), ואם אחיו הגדולים, שהיו גדולים וטובים ממנו, לא נבחרו אז קל וחומר שאין סיכוי שהוא ייבחר. בנוסף רמוז במילה 'הקטן' הזלזול בדוד מכיוון שבאותה העת דוד היה בן עשרים ושמונה.¹⁰

⁵ דעת מקרא' שם, עמוד קס' הערה 23: "וישי יכול היה לטעות ולחשוב ששמואל מחפש נער לשרתו, או עניין אחר כיוצא בזה".

⁶ אלשיך שם: "ואם לא היה שמואל אומר התמו הנערים לא החשיבו אביו להעבירו לפניו".

⁷ מעניין לציין שילקוט מעם לועז כותב: "ונפלו בפי ישי דברים היפים לדוד, שעשה עצמו כשיריים והנה רועה בצאן, ושתי המעלות אלו מועילים ליבחר למלכות". אך ניכר שישי לא התכוון לכך.

⁸ רעיון זה ראיתי בספרו של הרב אליהו סניור "אמרי חיים".

⁹ ילקוט מעם לועז שם בשם הראב"ש (רבי אברהם בן שלמה חי בתימן בסביבות המאה הארבע עשרה. חיבר פירוש לני"ך בשם "מדרש אלציאני").

¹⁰ ילקוט המכירי, תהילים קיח.

נימוק שלישי - ישי מסביר שדוד הוא רועה צאן, כלומר מבחינה טכנית אינו יכול להפקיר את הצאן לבד בשטח.¹¹

המדרש מוסיף ישי לא רק נמנע מלהביא את דוד והתעלם ממנו, אלא ממש הכחיש את קיומו. במדרש (ילקוט המכירי, תהילים קיח) מובא שהיה חילופי הדברים ביניהם כך:

אמר לו שמואל לישי: 'התמו הנערים?' אמר לו: תמו. אמר לו: הקב"ה אמר לי 'לך ואשלחך אל ישי ואתה אומר 'תמו'? אמר לו 'עוד שאר הקטן והנה רועה בצאן'.

שמואל לא מוותר ומחכה עד שיביאו לפניו את דוד, וסוף הסיפור ידוע - מביאים את דוד לפני שמואל והוא מושח אותו למלך על ישראל: "וַיִּקַּח שְׁמוּאֵל אֶת קָרְן הַשֶּׁמֶן וַיִּמְשַׁח אֹתוֹ בְּקָרֶב אֶחָיו" (שם יג).¹²

סיפור זה מעורר תמיהות קשות בנוגע להתנהגותו של ישי והתעלמותו המוחלטת מדוד, שהתחילה בכך שלא הביא את דוד עמו ועם שאר בניו לזבח עם שמואל, וכלה בכך שהכחיש לחלוטין את קיומו. צריך להבין למה ישי היה כל כך בטוח שדוד אינו ראוי למלוכה?¹³ למה הוא לא החשיב אותו כשאר בניו?

גדולתו של ישי

התמיהה ביחס להתנהגותו של ישי מתעצמת לאור העובדה שחז"ל רואים בישי אדם חשוב ומכובד, גדול בתורה וצדיק. למרות שלא מופיעים הרבה פסוקים אודותיו, מצינו שחז"ל הפליגו בשבחיו.

הנביא (שם יז, יב) מתאר את דמותו של ישי: "וְלוֹ שְׁמֹנֶה בָּנִים וְהָאִישׁ בְּיָמָיו שְׂאוֹל זָקֵן בָּא בְּאֵנָשִׁים". מהמילה 'באנשים' מדייקים רש"י והאברבנאל שיש היה אדם חשוב מאוד

¹¹ אלשיך פסוק יא'.

¹² משמע מהפסוק שהאחים ראו את משיחת דוד למלך על ישראל, וקשה איך אליאב מוכיח את דוד פרק לאחר מכן ומדבר אליו קשות: "אֲנִי יָדַעְתִּי אֶת זְדִנְךָ וְאֶת רָע לְבָבְךָ, כִּי לְמַעַן רְאוֹת הַמְּלָחָמָה יִרְדָּתְךָ" (שם יז, כח). נראה כאילו אליאב מדבר אל דוד ואינו יודע שהוא המלך המשותח. בעל 'דעת מקרא' מציג בעיה זו ומגיעה למסקנה שאכן אחיו לא ידעו במשיחתו: "והעיקר שמעשה המשיחה בדין הוא שיעשה בסוד, וישי הכניס את בניו לחדר שבו שהה שמואל, והוציאם זה אחר זה" (דעת מקרא שם עמוד קסא הערה 27 א).

¹³ גם לגבי שמואל יש לתמוה על כך שמיד כשראה את אליאב הכריז: "אֶדְבָר נֶגְדְךָ ה' מְשִׁיחוֹ" - איך הוא טעה באבחנה שלו? חז"ל מביאים לכך שתי סיבות: (א) מובא בספרי (דברים יז): "וכן דרש רבי יהושע ברבי דסכנין בשם רבי לוי אמר הקב"ה לשמואל אתה קורא לעצמך רואה (ששאוול שאל "אי זה בית הרואה" בא שמואל ואמר "אנוכי הרואה") אני מראך דבר שאין אתה רואה אימתי הראהו? בשעה שאמר מלא קרנדך שמן ויאמר ה' אל שמואל אל תבט אל מראהו". (ב) שמואל ראה נכונה שמאליאב עתיד לצאת מלך אך לא ידע אם מבתו אם ממנו המלכות ואמנם בתו של אליאב נישאה למלכות כדכתיב 'ויקח לו רחבעם אשה את מחלת בת ירימות בן דוד אביהיל בת אליאב בן ישי' (על פי ילקוט שמעוני שמואל ארמז קכד).

בעם: "שנמנה בכנסיות החשובים" (רש"י¹⁴), "ושהיה ישי בימי שאול זקן ונשוא פנים הוא הראש, וזהו אמרו בא באנשים" (אברבנאל). עוד דרשו חז"ל מפסוק זה בגמרא¹⁵:

ישי אבי דוד שיצא באוכלוסא ונכנס באוכלוסא ודרש באוכלוסא. אמר עולא נקיטינן אין אוכלוסא בבבל. תנא אין אוכלוסא פחותה משישים רבוא.

רש"י על דרשה זו בתלמוד מפרש שהיה חיל גדול של שישים ריבוא וישי היה שר (מלחמה) על כל החיל. המהרש"א¹⁶ מוסיף כיוון שכתוב "יצא באוכלוסא" מלמד שהיו מלווים אותו בין כשיצא למלחמה ובין כשיצא לדרוש דברי תורה. מפירושים אלו יוצא שישי היה בתפקיד מכובד מאוד שהקנה לו כבוד רב מהעם.

מקור נוסף ממנו ניתן לראות את חשיבותו וכבודו בעם הוא בדברי מיכה הנביא (ה, ד): "יְהִי־לְמַנְנוּ עָלָיו שְׁבַעָה רְעִים וְשִׁמְנָה נְסִיכֵי אָדָם". ודרשו חז"ל במסכת סוכה (נ"ב ע"ב): "ומאן נינהו שמנה נסיכי אדם - ישי, ושאל, ושמואל, עמוס, צפניה, צדקיה, ומשיח, ואליהו". ישי הוא אחד מאותם שמונה נסיכי אדם - "בני אדם המושלים על העם"¹⁷.

עד כה ראינו שישי היה אדם חשוב ומכובד מאוד. בנוסף לכך חז"ל ראו שישי היה גם אדם גדול מאוד בתורה. מהמילים בפסוק "ישי בית הלחמי" הובא בילקוט שמעוני (ב, קכד) שהיה בן תורה, שכתוב "לכו לחמי בלחמי" ואין לחם אלא תורה. המדרש שמואל מוסיף שלא רק שהיה בן תורה, אלא היה אחד מגדולי הדור: "אמר רבי שמואל בר נחמן לפי שבעולם הזה לא ישבו שני גדולי עולם (ישי ושמואל) עד שישב דוד ביניהם". וכך גם לפי הילקוט מכירי שמביא שישי היה ראש לסנהדרין.

ישי לא היה רק גדול מאוד בתורה, אלא חז"ל אף מביאים עליו דרשה¹⁸ שמעוררת התפעלות יוצאת דופן ומצביעה על העובדה שישי היה אדם צדיק מאוד:

תנו רבנן: ארבעה מתו בעטיו של נחש¹⁹, ואלו הן: בנימין בן יעקב, ועמרם אבי משה, וישי אבי דוד, וכלאב בן דוד. וכולהו גמרא, לבר מישי אבי דוד דמפרש ביה [קרא], דכתיב: ואת עמשא שם אבשלום תחת יואב על הצבא ועמשא בן איש וישמו יתרא הישראלי אשר בא אל אביגיל בת נחש אחות צרויה אם יואב, וכי בת נחש

¹⁴ רש"י כנראה דייק בפסוק מהמילה 'באנשים', שכן בפירושו לספר במדבר (יג) הוא כותב: "כל 'האנשים' במקרא לשון חשיבות".

¹⁵ ברכות נ"ח ע"א; יבמות ע"ו ע"ב.

¹⁶ המהרש"א בחידושי אגדות בברכות. כך מבארים גם הרלב"ג והמצודת דוד.

¹⁷ מצודת דוד במיכה.

¹⁸ שבת נ"ה ע"ב; בבא בתרא י"ז ע"א.

¹⁹ רש"י בשבת (נ"ה ע"ב) ביאר: "בעצתו של נחש שהשיא לחוה ולא בחטא אחר, שלא חטאו". בבבא בתרא (י"ז ע"א) מבאר: "לא היו ראויין למות אלא שנגזרה גזרת מיתה על כל תולדותיו של אדם הראשון בעצתו של נחש".

היא? והלא בת ישי היא, דכתיב: ואחיותיהם צרויה ואביגיל! אלא, בת מי שמת בעטיו של נחש

כלומר, חז"ל אומרים לנו שישי היה צדיק מאוד, עד כדי כך שלא חטא במשך כל חייו. לולא שנגזרה מיתה בעולם ישי לא היה מת. החיד"א²⁰ אומר שבזכות המעלה הגדולה הזאת הוא זכה שהמלך יהיה אחד מבניו. זו מעלה כל כך גבוהה שהאברבנאל²¹ מוסיף שזאת גם הסיבה שהכתוב מייחס את שמו למלך המשיח לעתיד לבוא.

מכיוון שישי לא היה ראוי למות לולא הגזרה, אומרים חז"ל (מסכת כלה רבתי ג, כב) שלאחר מותו, גופתו נשמרה בכבוד הראוי לה ולא נאכלה על ידי תולעים:

שבעה אבות שכבו בכבוד העולם ולא שלטה בהם רמה ותולעה, אברהם, יצחק, ויעקב, ועמרם אבי משה, ובנימן בן יעקב, וישי אבי דוד, וכלאב, ויש אומרים אף דוד, שנאמר לכן שמח לבי ויגל כבודי אף בשרי ישכון לבטח.

מכל המקורות הללו יוצא בברור שאישיותו של ישי הייתה ללא רבב. דבר זה רק מחזק את תמיהתנו לגבי התנהגותו עם שמואל ביחס לדוד. אם ישי היה אדם גדול כל כך כנראה הייתה לו סיבה להתעלמות המוחלטת מדוד.

למה ישי התייחס כך לדוד?

ישנו מדרש שמסביר מדוע ישי התנהג כך כלפי דוד. המדרש (מדרש תנאים דברים א, יז) תולה את היחס הקשה שקיבל דוד מישי אביו, דווקא בדוד ולא בישי:

ולמה נקרא קטן? שהיה מאוס בעיני אביו, מפני כשהיה קטן היה מתנבא ואומר עתיד אני להחריב את מקומות פלשתים ולהרוג מהם אדם גדול ושמו גלית ועתיד אני לבנות בית המקדש. מה עשה בו אביו? הניחו לרעות את הצאן. אמר לו שמואל, שלח וקחנו, וישלח ויביאהו והוא אדמוני עם יפה עיניים וטוב רואי. התחיל שמואל מזלזל בו. מיד קצף עליו הקב"ה ואמר לו קום משחיהו כי זה הוא, קום בגערה. אמר לו: קום מלפניו, משיחי עומד ואתה יושב! וכשמלך מה הוא אומר? אבן מאסו הבונים הייתה לראש פנה. הבונים זה שמואל וישי.

המדרש מתאר לנו שדוד בקטנותו היה מתנבא לדברים גדולים, וישי ראה בזה ביטוי לגאווה ושחצנות. ובעקבות כך דוד היה מאוס בעיני אביו והניח אותו להיות רועה צאן.

²⁰ חומת אנך שמואל א, טז.
²¹ ישעיה יא.

מדרש זה מפליא לאור תיאורי ענוותנותו של דוד במדרשים השונים,²² אך המדרש חושף בפנינו מה גרם ליחס הקשה שקיבל ולמה נשלח להיות רועה צאן. אומנם, המדרש לא מסביר מדוע ישי חשב שהוא כלל לא ראוי למלוכה, עד כדי כך שאפילו לא עלה בדעתו להציג אותו בפני שמואל.

מדרש נוסף יכול לענות על הקושיות שהעלנו. המקור הקדום ביותר שיש לפנינו לדברי המדרש הוא מהמאה הארבע עשרה, אך ככל הנראה היה מדרש קדום יותר והוא נעלם מאתנו.²³ מדרש זה מופיע במלואו בילקוט מכירי, אף בתורת המנחה ומפרשים נוספים.²⁴ בילקוט המכירי (תהילים קיח) מופיע כך:

ישי ראש לסנהדרין היה... ופירש מאשתו²⁵ ג' שנים. לאחר ג' שנים הייתה לו שפחה נאה ונתאוה לה. אמר לה: בתי, תקני עצמך הלילה כדי שתכנסי אלי בגט שחרור. הלכה השפחה ואמרה לגברתה: הצילי עצמך ונפשי ואדוני מגיהנום. אמרה לה: מה טעם? שחה לה את הכל. אמרה לה: בתי, מה אעשה שהיום ג' שנים לא נגע בי. אמרה לה: אתן לך עצה, לכי תקני עצמך ואף אני כך, ולערב כשיאמר סגרי הדלת תכנסי את ואצא אני. וכך עשתה. לערב עמדה השפחה וכבת את הנר, באת לסגור את הדלת נכנסה גברתה ויצאה היא. עשתה עמו כל הלילה נתעברה מדוד,²⁶ ומתוך אהבתו על אותה שפחה, יצא דוד אדום מבין אחיו... לט' חדשים בקשו בניה להרגה ואת בנה דוד, כיוון שראו שהוא אדום. אמר להם ישי: הניחו לו ויהיה לנו משועבד ורועה צאן.²⁷ והיה הדבר טמון עד כ"ח שנה. כיוון שאמר לו הקב"ה לשמואל: 'לך אשלחך אל בית ישי הלחמי', כיוון שהלך הקריבו לו את אליאב²⁸... הקריב הב' והג' עד שבעת בניו. אמר לו שמואל לישי: 'התמו הנערים?'

²² מדרש תהילים (ית, כת): "גבורה תורה וענווה... שלושתן נמצאו בדוד". וכן בזהר ח"ב קא (תרגום): "וכשהיה הולך בין העם לא היה בו גסות הרוח כלל".

²³ מכיוון שהמחבר מציין את המקור כמדרש, ולא נמצא מקור כזה, תולים בכך שהיה מדרש קדום יותר והוא נעלם מאתנו.

²⁴ רבי יעקב סקילי תלמיד הרשב"א בספרו 'תורת המנחה' מביא מדרש זה בשינויים קטנים. אחרים ציטטו אותם החיד"א, הכלי יקר בשם רבי שלמה אלקבץ, רמ"ע מפאנו ועוד.

²⁵ על פי התלמוד במסכת בבא בתרא (צ"א ע"א) היה שמה של אשת ישי נצבת בת עדאל.
²⁶ השאלה המתבקשת היא איך יכול להיות שישי לא שם לב באותם רגעים אינטמיים להבדל בין אשתו לבין שפחתו שמעולם לא בא עליה קודם? מתוך דברי הבן איש חי שיובאו להלן ניתן יהיה ללמוד תשובה גם לשאלה זו.

²⁷ על פי 'תורת המנחה' ישי הציע שיגדלו את דוד "כמי שמגדל אסופי בשוק".

²⁸ אומרת הגמרא בפסחים (ס"ו ע"ב): "אמר רבי מני בר פטיש: כל שכועס, אפילו פוסקין עליו גדולה מן השמים - מורידין אותו. מנלן - מאליאב, שנאמר ויחר אף אליאב בדוד ויאמר למה [זה] ירדת ועל מי נטשת מעט הצאן ההנה במדבר אני ידעתי את זדנך ואת רע לבבך כי למען ראות המלחמה ירדת. וכי אזל שמואל לממשחינהו בכלהו כתיב חלא בזה בחר ה' ובאליאב כתיב ויאמר ה' אל שמואל אל תבט אל מראהו ואל גבה קומתו כי מאסתיהו - מכלל דהוה רחיס ליה עד האידנא" - כלומר חז"ל מלמדים אותנו שבתחילה באמת אליאב היה ראוי למלכות אך זה נשלל ממנו בעקבות כעסו (שואלים המפרשים הרי בזמן ששמואל בא עדיין אליאב לא כעס, כל עניין המלחמה עם גלית היה אחרי. אז למה אליאב ירד

אמר לו: תמו. אמר לו: הקב"ה אמר לי לכה ואשלחך אל ישי, ואתה אומר תמו!
 אמר לו: עוד נשאר הקטן והוא רועה בצאן. אמר לו: שלח והביאהו. כיוון שבא
 התחיל השמן מבצבץ ועולה. אמר לו הקב"ה לשמואל: שמואל אתה עומד ומשיחי
 עומד, קום משחהו כי זה הוא... וישי ובניו היו עומדין ברתת ואימה. אמרו: לא
 בא שמואל אלא לבזותינו ולהודיע לישראל שיש לנו **בן פסול**, ואמו של דוד שמחה
 מבפנים ועצבה מבחוץ²⁹. כיוון שנטל כוס ישועות שמחו כלן. עמד שמואל ונשקו
 על ראשו. פתח ואמר: 'ה' אמר אלי בני אתה'

המדרש מתאר את סיפור הולדת דוד, ישי רצה לבוא על שפחתו, השפחה לא רצתה שיהיה
 כאן חטא הלכה ואמרה לאשתו (שהיה פרוש ממנה). בלילה נכנסה אשתו במקום השפחה
 ומאותה ביאה יצא דוד. לימים חשבו בניה להרוג אותה ואת בנה מחשש שהיא זינתה והבן
 ממזר וישי אמר להם שהילד יהיה לרועה צאן ואין צורך להרוג אותו.
 דברי המדרש הללו מפליאים מאוד אך מאירים את השאלות שהעלנו. ישי לא ראה בדוד בן
 שלו וחשב שהוא ממזר, לכן נמנע מלהציג אותו בפני שמואל והתעלם ממנו לחלוטין. מכאן
 מובן גם למה לא עלה בדעתו שהוא יהיה למלך.

הקשיים בדברי המדרש

דברי המדרש קשים ומצריכים ביאור. ישי מתואר בחז"ל כאיש ירא חטא וצדיק, ואילו
 במדרש הוא מתואר כאדם שכל מה שהניע אותו היה תאוות בשרים - "הייתה לו שפחה
 נאה ונתאוה לה"!³⁰

ניתן לפרש שישי תבע את שפחתו לתשמיש לא משום תאוות בשרים חלילה, אלא משום
 חסידותו המופלגת. בימיו של ישי מקורה של ההלכה "עמוני ולא עמונית מואבי ולא
 מואבית" עדיין לא היה מבורר. ישי חשש שהוא עצמו בא מפסול מואבית ואין הוא ראוי
 לבוא בקהל.³⁰ ישי רצה לטהר את זרעו. במשנה בקידושין (ס"ט ע"א) מתוארת דרך שפסולי
 קהל יכולים לטהר את זרעם שיוכלו לבוא בקהל: "רבי טרפון אומר: יכולים ממזרין לטהר
 כיצד? ממזר שנשא שפחה בנה עבד, שיחררו נמצא הבן בן חורין". ישי היה תלמיד חכם
 גדול והכיר הלכה זו וביקש לטהר את זרעו בכך שיישא לאשה את השפחה והבן שיוולד

מגדולה על משהו שעדיין לא עשה? מסביר הרש"ש: "רק דקרה לו לאליאב שכעס בפועל קודם המשיחה
 גם כן ואם לא נכתב דהכי יכתב כל מעשה איש פרטי, ואינו מביא הקרא רק לראיה שמצינו בו מדת
 הכעס (ולא מצינו בו מדה מגונה מזולתה) על כן תלינן שמחמתה נמאס".

²⁹ צריך לשאול מדוע לא גילתה אשת ישי לבעלה ולבניה כיצד נתעברה ובכך הייתה מסירה כל חשד
 מדוד? נראה לומר שהתשובה הפשוטה היא, שלא רצתה לבייש את בעלה ולגלות את הסוד של השפחה.
 בנוסף, יתכן שאם הייתה מגלה לא היו מאמינים לסיפור שלה.
³⁰ הגרי"ז על התורה סימן קלג.

אמנם יהיה עבד כאימו, אך לאחר שישוחרר יהיה כישראל לכל דבר.³¹ ומשום הספק של ישי אם הוא בעצמו פסול או לא, נתן לשפחתו גט שחרור וכך פטר את עצמו מכלל ספק.³² עוד מדברי המדרש עולה שישי חשב שדוד ממזר מכיוון שבאותה שעה שהיה עם אשתו עלה בדעתו שהוא עם שפחתו. הרי ישי היה פרוש מאשתו ולאחר שאשתו נכנסה להריון היה בטוח שאשתו זינתה ובנה ממזר. ישי לא ידע שהשפחה ואשתו נתחלפו - "וישי ובניו היו עומדין ברתת ואימה... להודיע לישראל שיש לנו בן פסול". לכאורה עולה שהיה פגם מצד אחר בהולדת דוד, והוא הפגם של בן תמורה.³³ האם יתכן שדוד באמת היה בן תמורה?³⁴ הבן איש חי מסביר שלא שייך לומר כאן עניין בן תמורה. מכיוון שאותם צדיקים גדולים כדוגמת ישי ויעקב, בעת התשמיש אין להם תאוה גשמית בזה אלא רק תאוה רוחנית נפשית. וחושבים בכוונות עמוקות ביחוד הספירות בזיווג המידות שלמעלה, לכן הם אינם מרגישים במעשה עצמו וכאלו שבאותה שעה אינו משמש עם אשה. לכן ישי בעת התשמיש ממש לא בא במחשבתו לא פילגשו ולא אשתו, ואין שייך לומר שיש כאן חשש לבן תמורה.³⁵

סיכום

ראינו מקורות שונים לגבי דמותו של ישי שמתוכם עולה שהיה אדם צדיק וגדול מאוד. עמדנו על התנהגותו התמוהה ביחס לדוד ולמדנו שהיתה סיבה להתנהגות זו. עוד למדנו על חסידותו של ישי, שהמניע שלו היה רצון לטהר את זרעו, ובכך למדנו את הסיבות לזלזול בדוד ומדוע לא היה זה מוצדק.

³¹ החיד"א בספרו 'מדבר קדמות' מערכת י', ערך ישי. החיד"א מפרש שישי סבר שמואבית אסורה ממש ולא רק מספק.

³² הכוונה לכך שלקח שפחה כנענית שהייתה בביתו, ואמר לה: הרי את משוחררת על תנאי: אם כשר אני לבוא בקהל ה' - הרי את משוחררת וגורת, ותהיי לי לאשה כדת משה וישראל. אך אם פסול ומואבי אני - הרי אינך משוחררת, ונשארת את שפחה כנענית, המותרת להינשא למואבי.

³³ רש"י בנדרים (כ" ע"ב) מסביר "בני תמורה שהוא סבור לבא על אשה אחרת ונמצאת שהיא אשתו".

³⁴ נציין שמדברי הכלי יקר יוצא שישי ידע לאחר מכן על ההחלפה ומחמת זה שנפגמה מחשבתו החשיב את דוד כבן תמורה ולכן לא היה מחשיבו כבן שלם ולא על בדעתו שיהיה למלך: "ישי היה בעיניו דוד בן תמורה כי לא היה דעתו אלה בשפחה ולא היה מחשיבו כבן שלם כיוון שנפגמה מחשבתו בעת הולדתו ולכך הניחו לרועה צאן בזוי ושסוי מאביו ומאחיו כל הימים כי לא עלה בדעתו שהוא יהיה למלך... ולזה לא נתן אל לבו עד ששאלו שמואל התמו הנערים אז השיב 'עוד שאר הקטן' כאילו אמר 'ברוך זוכר הנשכחותי שלא היה מחשיבו כבן כיוון שבא באותו אופן'".

³⁵ שו"ת רב פעלים, ג אורח חיים י.

נספח א - כמה בנים היו לישי

בספר שמואל (א' טז, י-יא) נאמר שלישי היו שמונה בנים, ודוד הוא הקטן ביותר: "וַיַּעֲבֹר יְשִׁי שְׁבַעַת בָּנָיו לְפָנָי שְׁמוּאֵל... וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל יְשִׁי הֲתִמּוּ הַנְּעָרִים וַיֹּאמֶר עוֹד שְׂאֵר הַקָּטָן...". בפרק הבא (יז, יב) נאמר בצורה מפורשת יותר: "וַיִּשְׁמוּ יְשִׁי וְלוֹ שְׁמֹנֶה בָּנִים".

אולם, הכתוב בדברי הימים א' (ב, יג-טו) מוסר לנו מידע שונה: "וַאֲיֵשִׁי הוֹלִיד אֶת בְּכֹרוֹ אֶת אֶלְיָאָב וְאֶבְיָנָדָב הַשְּׁנַי וְשִׁמְעָא הַשְּׁלִישִׁי. נִתְנָאֵל הַרְבִּיעִי רִדִּי הַחֲמִישִׁי. אֶצֶם הַשְּׁשִׁי דָּוִד הַשְּׁבַעִי". מפסוקים אלו עולה שלישי יש שבעה בנים ודוד הוא השביעי.

הפרשנים עמדו על שאלה זו, והציעו פתרונות שונים בכדי ליישב קושי זה. כל הפרשנים מסכימים שלישי היו שמונה בנים, והאח הנעלם מרשימת היוחסין בדברי הימים הוא אליהו. בהמשך דברי הימים (כז, יח), לגבי הנגידים שמינה דוד, נזכר: "לְיֵהוּדָה אֶלְיָהוּ מֵאֲחֵי דָּוִד" - אליהו הוא האח השמיני.

אך מדוע אליהו לא זכה להיכלל ברשימת בני ישי? ומי היה האח הקטן ביותר דוד או אליהו (משמואל יוצא שדוד, מדברי הימים יוצא שדוד הוא השביעי ואליהו הוא השמיני)?

רש"י (שמואל א' יז, ב) כותב שאחד מת ללא בנים, ולכן אינו נכלל ברשימה. תירוץ זה קצת קשה משום שבדברי הימים א' (ב, לב) מצינו שכן מזכירים אדם למרות שמת ללא בנים "וּבְנֵי יָדָע אֶחָי שְׁמִי יֶתֶר וַיּוֹנְתָן וַיָּמָת יֶתֶר לֹא בָּנִים". ועוד יש לתמוה מדוע זו סיבה להסירו מהרשימה? הרי מציגים את בניו של ישי, גם אם הוא מת ללא בנים זה לא אומר שהוא לא הבן של ישי.

הרד"ק כותב שיש אומרים כי מת הבן האחד ולכן אינו מוזכר. וגם על תירוץ זה אפשר להקשות – שבכל זאת, הוא עדיין בנו של ישי. ובנוסף לגבי אליהו המצודת דוד כותב בדיוק ההפך, שאותו אליהו היה האח היחיד שלא הרג מלך מואב.

המצודת דוד³⁶ מנסה ליישב את הקושי בצורה אחרת, וכך הלכו גם האבן עזרא והמלבי"ם:

בדברי הימים לא חשב כי אם שבעה עם דוד שנאמר דוד השביעי ובמדרש יש שהיה לישי עוד בן ושמו אליהו המוזכר בין הנגידים שנאמר ליהודה אליהו מאחי דוד וכן נאמר ולו שמנה בנים ומה שלא חשבו בד"ה יראה שהיה מאשה אחרת וצרויה ואביגיל היו אחיות לשבעת האחים רק מן האם ולא מן האב וכמ"ש אשר בא אל אביגיל בת נחש ומזה יראה שהיתה בת נחש ולא בת ישי ובהיות כן לא היו אחיות לאליהו לא מן האב ולא מן האם. והנה בדברי הימים נאמר ואחיותיהם צרויה ואביגיל ולזה לא חשב אליהו עמהם כי לאליהו לא היו אחיות כאמור, אולם רבותינו לא קבלו כן כי אמרו שנחש הוא ישי.

³⁶ המצודת דוד כותב כך גם בשמואל וגם בדברי הימים. הנוסח שלפניכם הוא מספר שמואל.

כלומר לפי המצודת דוד משפחתו של ישי נראית כך :

המצודת דוד מסביר שהכתוב בדברי הימים מנה גם את אחיותיהם למחצה של האחים, צרויה ואביגיל. אין קשר לא מאימא ולא מאבא (ראה תרשים) בין אליהו ובין צרויה ואביגיל, לכן כאשר הכתוב מנה את צרויה ואביגיל הוא לא היה "יכול" למנות את אליהו (למה הכתוב העדיף למנות אותן על פני אליהו? אולי כיוון שלהן היה המשך). פירוש זה מסתדר יפה עם הפשט אך עדיין עולה קושי מצד זה "שאולם רבותינו לא אמרו כן".³⁷

ונראה ליישב את הסוגיה כך. רש"י מסביר (דברי הימים ג, ו) : "כל הספר נכתב מפני כבודו של דוד וזרעו". ספר דברי הימים מטרתו היא רק להראות את כבודו של דוד, ולכן מובנים דברי רש"י אצלנו שאומר "ועתה מצא מרגלית לפיכך לא מנה השמיני אליהו". אפשר להוסיף שגם מספר זה רק מעלה כבוד לדוד מכיוון שכל השביעין חביבין לעולם. ואין להקשות מצד זה שבשמואל נראה בבירור שדוד הוא הבן השמיני, "מפני שהיה נבזה בעיני עצמו עד מאוד, לכן גם אביו לא חשבו אלה באחרונה, אבל הוא השביעי".

נספח ב - מיתתו וקבורתו של ישי

במקרא אין פרטים על מיתתו של ישי והיכן נקבר. במדרשים השונים³⁸ מוזכר שיש היה בן 400 שנה במיתתו, אך לא נמצא רמז לגבי מקום קבורתו. בראש תל חברון הקדומה, הנקרא "תל רומידה" ושבזו מצויה שכונת "אדמות ישי", מצוי מבנה מהתקופה הצלבנית שבה יש מערה ועל פי המסורת זוהי מערת קבורתם של ישי אבי דוד ורות המואביה.³⁹

³⁷ מאיפה יש כוח לפרשני הפשט לחלוק על דברי אגדה שמובאים בגמרא? ראה בספר 'עד היום הזה' (עמודים 352-357) שמביא תשובות מימי הגאונים שחלקו על דברי אגדה אם זה לא מיושב עם הפשט.

³⁸ בראשית רבה, מדרש תנחומא: "בעז עובד וישי אמרו רבותינו מארבע מאות שנה היו חייהו".

³⁹ בימי הביניים מופיעה לראשונה התייחסות לקברו של ישי. המקור הקדום ביותר הוא של הנוסע היהודי יעקב השליח משנת 1235 לערך: "חברון הקדומה היא למעלה בהר ושם בית הקברות לישראל ומצד אחר יש מערה והוא קבר ישי ויש אומרים שהוא קברו של יואב" (ספר 'אוצר המסעות' שבו כונסו יומני מסע של נוסעים יהודים מתקופות שונות על ידי יהודה דוד אייזנשטיין, עמוד 68). גם הנוסע האלמוני תלמיד הרמב"ן שביקר בארץ בשנת 1290 משתמש בלשון כמעט זהה: "וחברון הקדומה הייתה למעלה בהר שם בית הקברות לישראל ושם מצד אחד מערה שם קברו של ישי ויש אומרים שהוא קברו של יואב" (מסעות אלמוני תלמיד הרמב"ן, מופיע בספרו של אברהם יערי 'מסעות בארץ ישראל', עמוד 88). גם ר' עובדיה מברטנורא כותב באיגרת מירושלים לאביו בשנת 1488: "ובהר אחד מנגד למערת המכפלה שם על ראש ההר מערה גדולה ויפה ובניין נאה אומרים כי שם קבר ישי אבי דוד גם שם הלכנו להשתטח ולהתפלל ביום ההוא" (שם עמוד 126). לגבי המסורת שזהו גם קברה של רות המואביה, נזכר לראשונה רק בשנת 1835 על ידי רבי חיים הורוביץ (מופיע בספרו של זאב וילנאי 'מצבות קודש בארץ ישראל', הוצאת מוסד הרב קוק).